

Murod Muhammad Do'st "Darvoza tagidagi it" hikoyasida psixologik realizm va insoniy ziddiyatlar talqini

Baxodirova Sevinch

*O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
O'ZMPU Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 401-guruh talabasi*

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada Murod Muhammad Do'stning Darvoza tagidagi it hikoyasi g'oyaviy-badiiy, psixologik va falsafiy jihatdan chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda Olapar obrazi orqali sadoqat va xiyonat, inson va hayvon munosabatlari, axloqiy tanlov, ijtimoiy bosim hamda taqdir muammolari yoritiladi. Shuningdek, asarda qo'llangan ramziy tasvirlar, psixologik realizm elementlari va ichki monologlar tizimi ilmiy asosda ochib beriladi. Maqola o'zbek nasridagi insoniy tragediya konsepsiyasini kengroq tushunishga xizmat qiladi.

KALIT SO'ZLAR

Olapar, psixologik realizm, sadoqat, xiyonat, ramziylik, jarlik, ichki monolog, insoniy ziddiyat, o'zbek nasri, falsafiy tragediya.

KIRISH

O'zbek adabiyotida inson va hayvon munosabatlari ko'pincha jamiyatning axloqiy muammolarini ochib beruvchi badiiy vosita sifatida qo'llanadi. Bu jihatdan Murod Muhammad Do'st ijodi alohida ahamiyatga ega bo'lib, uning "Darvoza tagidagi it" hikoyasi inson ruhiyati, sadoqat va xiyonat muammolarini chuqur falsafiy qatlamda ifodalaydi. Asar markazida Olapar nomli it obrazi turadi. U oddiy hayvon emas, balki insoniy his-tuyg'ularni o'zida mujassam etgan ramziy obraz sifatida beriladi. Hikoya davomida Olaparning hayoti orqali sadoqatning fojeaviy yakuni, inson qarorlarining og'ir oqibatlarini va jamiyatdagi axloqiy ziddiyatlar ochib beriladi.

ASOSIY QISM

1. Olapar obrazi va sadoqatning tragik talqini. Olapar hikoyaning markaziy falsafiy yukini o'zida tashuvchi obrazdir. U xo'jayinga sodiq, himoyasiz va ichki dunyosi boy mavjudot sifatida tasvirlanadi. Uning hayoti davomida ko'rgan iztiroblari, bolaligi va oxirgi fojeasi sadoqat tushunchasining murakkabligini ko'rsatadi. Adabiyotshunoslikda sadoqat motivi ko'pincha fojea bilan yakun topishi qayd etiladi.[1] Olapar obrazi ham aynan shu an'anaga mos ravishda qurilgan bo'lib, u inson tomonidan eng ko'p ishonilgan mavjudot bo'lishiga qaramay, oxirida inson qarori tufayli qurbon bo'ladi.

Olaparning ichki kechinmalari, tushlari va xotiralari uning “ongli mavjudot” sifatidagi talqinini kuchaytiradi. Bu esa uni oddiy hayvon emas, balki psixologik personaj darajasiga ko‘taradi. Hikoyadagi xo‘jayin obrazi murakkab psixologik holatga ega. U bir tomondan Olaparni qadrlaydi, unga mehr qo‘ygan, lekin ikkinchi tomondan ijtimoiy bosim, qo‘rquv va oilaviy ziddiyatlar sababli og‘ir qaror qabul qiladi. Bu holat insonning axloqiy tanlovi muammosini ochib beradi. Adabiyotshunoslikda bunday holat “ichki konflikt” deb yuritiladi va u personajning ruhiy inqirozini ifodalaydi.[2] Xo‘jayin Olaparni o‘ldirishga majbur bo‘lsa-da, uning ichki pushaymoni va yig‘isi orqali insoniylik hali to‘liq yo‘qolmaganini ko‘rish mumkin.

Hikoyada ramziylik muhim o‘rin egallaydi:

- Jarlik — fojea, yakun va taqdir ramzi
- Tushlar — erkinlik va ideal hayotga intilish
- Mushuk — raqobat va beparvolik
- Itvachcha — instinkt va tajriba yetishmasligi

Ramzlar tizimi asarning falsafiy qatlamini kuchaytiradi va uni oddiy voqealar ketma-ketligidan yuqori darajaga olib chiqadi.[3] Bundan tashqari asarda psixologik realizm kuchli ifodalangan. Olaparning ichki dunyosi uning xotiralari, og‘riqlari va tushlari orqali ochiladi. Bu uslub o‘quvchini personaj ruhiyatiga chuqur kirishga majbur qiladi.

Psixologik realizmning asosiy vazifasi — tashqi voqeadan ko‘ra ichki kechinmani ustun qo‘yishdir.[4] Hikoyada aynan shu tamoyil ustunlik qiladi.

Olaparning jarohat paytidagi ong oqimi, uning oxirgi lahzalardagi sezgilari asarni falsafiy tragediya darajasiga olib chiqadi. Hikoyada qishloq hayoti, oilaviy munosabatlar va kundalik konfliktlar orqali ijtimoiy muhit ham tasvirlanadi. Er-xotin o‘rtasidagi janjal, bolalarning beg‘uborligi va umumiy beparvolik jamiyatdagi axloqiy beqarorlikni ko‘rsatadi. Bu muhit Olaparning fojeasini yanada keskinlashtiradi, chunki u mehrga eng muhtoj paytda aynan odamlar tomonidan rad etiladi.

XULOSA

“Darvoza tagidagi it” hikoyasi inson va hayvon munosabatlari orqali insoniy axloq, sadoqat va xiyonat muammolarini chuqur falsafiy darajada ochib beradi. Olapar obrazi orqali muallif sadoqatning fojeaviy tabiatini, inson qarorlarining murakkab oqibatlarini va ichki axloqiy ziddiyatlarni ifodalaydi. Asar o‘quvchini nafaqat voqeani kuzatishga, balki chuqur o‘ylashga, axloqiy baho berishga va insoniylik mohiyatini qayta anglashga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Murod Muhammad Do‘st. Darvoza tagidagi it. – Toshkent: Adabiyot va san‘at nashriyoti, 2000.
2. Quronov, Dilmurod. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
3. Karimov, N. O‘zbek nasrida badiiy tafakkur va modernizm. – Toshkent: Fan, 2015.
4. Yo‘ldoshev, Q. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Universitet, 2012.
5. Hoshimov, O‘. Nasr va hayot falsafasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010.